

TEBEOS

1930 -2007

VALENCIANS

Valencià

CLÁSSICS DEL TEBEO

La Biblioteca Valenciana realitza l'exposició "Tebeos valencians 1930-2007", una mirada als personatges, els autors i les publicacions més importants d'aquest mitjà d'expressió durant la seua trajectòria a la Comunitat Valenciana.

Exposició organitzada per la Biblioteca Valenciana amb la col·laboració de la CAM a la Sala Capitular del Monestir de Sant Miquel dels Reis

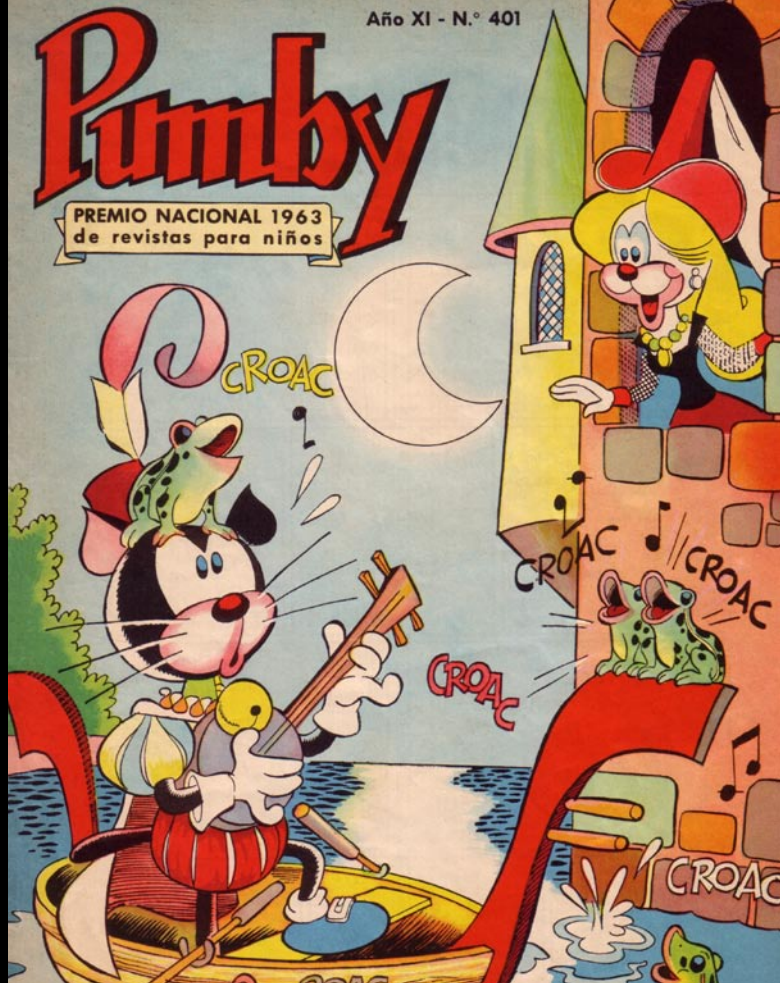
setembre 2007 - gener 2008

Jaimito. Especial número Mil. Editorial Valenciana, 1968. Il·lustració de Soriano izquierdo.

A l'hora d'elaborar una història del segle XX, d'intentar comprendre els pensaments de l'home de les nostres societats, els seus valors i els seus somnis, esdevé obligatori recórrer a l'evolució dels mitjans de masses, fidel reflex de la mentalitat de cada període històric. La historieta gràfica, nascuda a Espanya pràcticament amb el segle, hi ha jugat sovint un immerescut paper de parent pobre respecte de la importància que com a mitjà de comunicació ha posseït. I, no obstant això, quan s'evoca el que va ser la societat espanyola dels anys centrals del segle passat, es constata que els humils tebeos van ser la forma d'accés als llenguatges artístics més difosa: es troben en tots els ambients i llocs, els seus títols es compten per centenars, es consolida a l'entorn de la historieta una indústria proveïda pel treball de centenars de professionals... De l'escola al quarter, del

Pumby. Editorial Valenciana, 1968. Il·lustració de José Sanchis.

ROBERTO ALCAZAR Y PEDRIN

PUBLICACION JUVENIL

taller a l'institut, els tebeos es troben pertot arreu i constitueixen una primera experiència estètica. Producte creat per les classes populars, que en són, a més, les destinatàries, la seua influència en la formació de la visió del món d'àmplies masses de lectors resulta innegable. D'aquí prové la necessitat d'elaborar i donar a conèixer la seua història, unida com una segona pell a la de la societat en què es van difondre.

L'època daurada de la historieta al nostre país, aquella en què es configuren els mites de la imaginació col·lectiva, s'estén des del començament dels anys trenta fins a la primera meitat dels seixanta. Són més de trenta anys en què els tebeos arriben a qualsevol racó d'Espanya, temps mai repetits en els quals les tirades són de centenars de milers d'exemplars, dies en què les seues cobertes cridaneres dominen els quioscos. Naixen aleshores capçaleres i personatges que forjaran l'imaginari de diverses generacions. Més enllà d'un interès estretament localista, no es pot obviar durant aquest període el paper jugat per les produccions elaborades a València.

En la postguerra més immediata, Editorial Valenciana es consolida com la més important del país, enmig d'un panorama dominat per la historieta d'importació (amb els herois nord-americans al capdavant) o per les doctrinàries publicacions oficials amb què Falange pretén monopolitzar l'oci infantil. L'excel·lent acollida dels lectors a productes de pura evasió més capaços de reflectir els seus propis gustos i referències, com són els quaderns de Roberto Alcázar y Pedrín, apareguts el 1940, contribueix decisivament a consolidar l'editorial i a marcar-ne el rumb. Tot sortejant restriccions materials i administratives,

Roberto Alcázar y Pedrín Extra. Editorial Valenciana, 1968. Il·lustració d'Eduardo Vaño.

Editorial Valenciana va ampliar progressivament el seu catàleg. Apareixen els primers exemplars d'una revista d'històries còmiques la trajectòria de la qual abastarà més de quaranta anys: es tracta de Jaimito (1942), portaveu d'un humor costumista i imaginatiu, de línia estètica acurada i precisa. Amb els primers quaderns de la saga d'El Guerrero del Antifaz (1943), convertida des que va aparèixer en un fenomen de masses, els horitzons de l'editorial s'amplien i l'empresa del carrer de Calixt III se situa durant els anys quaranta al capdavant d'un mercat creixent, tot competint en peu d'igualtat amb projectes més sòlids que el seu, com ara els dels barcelonins Toray i Bruguera. Els mateixos autors responsables de Jaimito –Jesús Licerias, Karpa, Palop, Sanchis, Edgar, Serafin Rojo, José Grau...- van crear una revista semblant adreçada a les xiquetes dels anys cinquanta, Mariló (1950), de gran qualitat estètica i amb un contingut que es mostra molt menys alligador i més respectuós amb la intel·ligència de les seues lectores del que solia ser norma en les publicacions femenines del moment. La publicació a l'abril de l'any 1953 del setmanari infantil Pumby, prodigi de plàstica i model en el seu gènere, constitueix l'últim dels sòlids pilars en què es va assentar la trajectòria d'Editorial Valenciana fins a la seua decadència i desaparició definitiva el 1983.

Si en la dècada anterior el tebeo autòcton s'havia establert com una realitat al voltant de la producció d'Editorial Valenciana, durant els anys cinquanta serà el segell local Maga el que, tot multiplicant la seua oferta, aconseguirà una important porció de públic i passarà a ocupar un lloc principal en el panorama de la història espanyola. Són els temps d'auge de les col·leccions

Mariló. Editorial Valenciana, 1951. Il·lustració d'Emilio Frejo.

de quaderns, fascicles barats que conten per entregues relats èpics en la tradició del fulletó i la novel·la de gènere huitcentista, i que, en tant que això, estan protagonitzats per un heroi rodamón i conjuren al seu voltant tots els llocs comuns de l'univers de l'aventura. L'empresa és propietat de la família de Manuel Gago, creador d'El Guerrero del Antifaz i mestre de joves autors que donaran els seus primers passos en Maga i que constitueixen l'escola valenciana dels cinquanta: Miguel Quesada, José Ortiz, Luís Bermejo, Leopoldo Ortiz, Jesús Serrano, Eustaquio Segrelles... Dibuixants que combinen una estètica realista, marcada per la taca i el clarobscur, amb una forma dinàmica d'entendre la narrativa en imatges, funcional i sempre al servei de la narració. Títols com ara Tony y Anita (1951), Pantera Negra (1956), Apache (1958), Bengala (1959) o Piel de Lobo (1959), tots editats per Maga, van ser algunes de les obres fruit d'aquest grup d'autors que van tenir el favor majoritari del públic.

Van ser centenars de sèries, milers de pàgines que cobreixen i defineixen tota una època. Els anys daurats del tebeo popular conclouen cap al 1966, quan, per una sèrie de factors complexos, la indústria de la historieta a Espanya entra en una crisi de la qual mai tornarà a recuperar-se. Han finalitzat els temps del tebeo com a producte de consum de masses; en endavant sorgiran unes altres formes, unes altres maneres de contar que faran necessaris nous pressupostos formals i estètics que durant molt de temps les empreses valencianes seran incapaces d'oferir.

Pedro Porcel

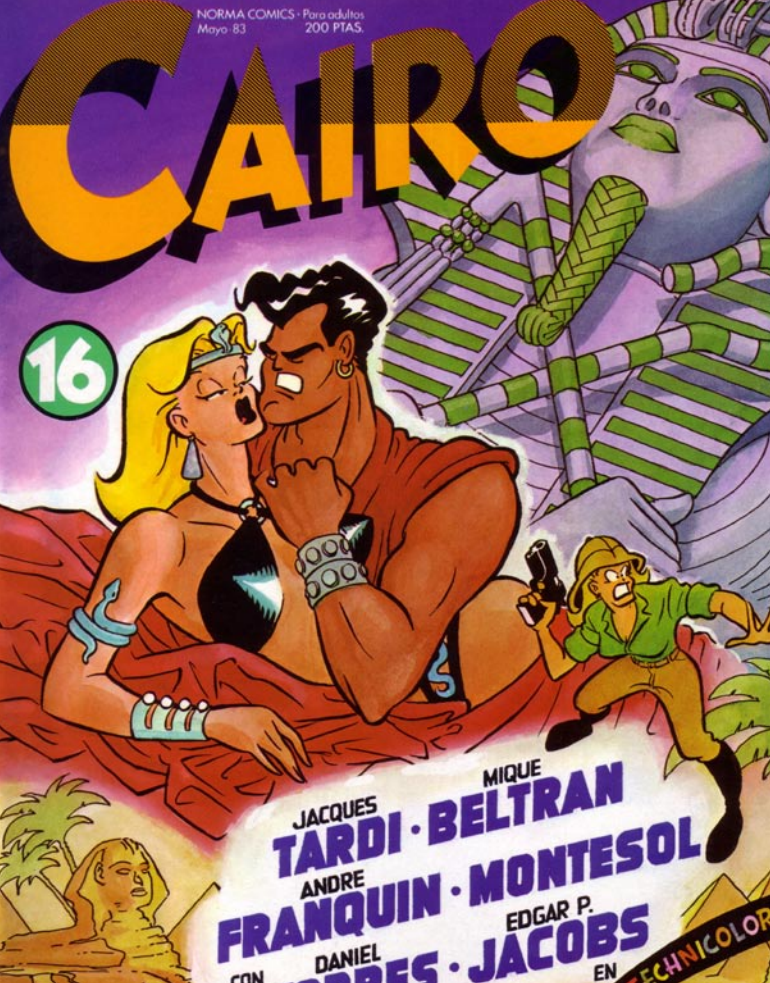

Piel de Lobo. Editorial Maga, 1960. Il·lustració de Manuel Gago.
Almanac 1952 d'El Guerrero del Antifaz. Editorial Valenciana.
Il·lustració de Manuel Gago.

DEL TOT AL NO RES: el tebeo valencià del 1970 al segle XXI

La dècada dels setanta marca un punt d'inflexió decisiu per a la historieta valenciana. La nova generació d'autors que s'està forjant absorbeix com una esponja influències que van des dels convulsos moviments artístics que es desenvolupen a la ciutat de València (amb el referent clar de l'Equipo Crónica i l'Equipo Realidad, entre altres) fins a les historietes dels quadernets d'aventures que van inundar els quioscos en les dècades anteriors, passant pel còmic underground americà i la reinterpretació d'aquest provinent de Barcelona. A aquesta mescla cal afegir-hi unes desesperades ganes d'innovar i de buscar nous camins, tant estètics com narratius. Una vocació que, per desgràcia, l'ara agònica indústria valenciana del tebeo no podia assimilar i que va originar una dificultat que va portar aquests autors a autopublicar-se, seguint l'exemple català. Apareixen així fanzines com ara Ademuz Km. 6, A València o El Gat Pelat, que donen a conèixer per primera vegada l'obra de noms com Mariscal, Sento, Micharmut, Manel Gimeno o Daniel Torres. Aquesta generació de dibuixants, sempre ajudada per Miguel Calatayud, innovador continu des de les pàgines de la revista Trinca, serà la protagonista de la primera iniciativa editorial de la Comuni-

tat Valenciana en anys: Els Tebeus del Cingle. Sota aquest epígraf apareixeran cinc quadernets que revolucionaran l'estètica del tebeo gràcies a la unió de l'avantguardisme estètic més radical i l'homenatge als clàssics de la història americana i hispana. Un nou camí que permetrà el salt d'aquesta generació a la professionalitat durant la dècada dels vuitanta, a l'empenta de l'anomenat boom de les revistes de còmics per a adults.

Si els autors valencians que havien aconseguit l'èxit als EUA i a Anglaterra (amb Brocal Remohí i José Ortiz al capdavant) trobaven en capçaleres com ara 1984 o Creepy un perfecte acomodat, la nova generació d'autors joves entrarà en revistes de tall transgressor i de caràcter marcadament contracultural, com El Víbora o Bésame Mucho. Aquesta entrada en el mercat professional arribarà al seu moment més important amb l'aparició de la revista Cairo. Sota la direcció de Joan Navarro, la publicació editada per Norma Editorial buscava conjugar la recuperació dels clàssics de la coneguda com a "línia clara" francobelga amb l'aposta decidida per autors que destacaren per la seua estètica moderna i avantguardista. Una definició perfecta per a autors com Sento Llobell, Daniel Torres, Mique Beltran o Micharmut, que prompte van monopolitzar les pàgines de la revista, van concentrar la seua obra i van rebre de forma conjunta el sobrenom de "la nova escola valenciana", en clara referència a l'escola clàssica d'autors de quadernets d'aventures dels anys 40 i 50.

El seu èxit és irresistible. La nova concepció estètica que plantegen, junt amb una temàtica i arguments que no amaguen el seu respecte i admiració pel relat d'aventures de gènere més intemporal, suposen un canvi de gran calibre en la concepció de la historieta, que s'obrirà camí ràpidament per tot Europa. Al nostre país, la coincidència amb els nous corrents culturals que naixen durant la transició política els encoratja i els col·loca al capdavant de tots els moviments estètics.

Gràcies al treball d'aquests autors, prompte apareixerà una nova generació de joves artistes que troben en la historieta la resposta a les seues inquietuds creatives. Formats en les escoles d'Arts i Oficis i en la Facultat de Belles Arts, noms com ara Ana Juan, Ana Miralles, Rafa Fonteriz o Carlos Ortín comencen a ser habituals en revistes com, per exemple, Madriz o Cairo, amb la qual cosa demostren la incessant ebullició de creativitat que es donava a la Comunitat Valenciana.

No obstant això, i malgrat que tot pareixia indicar que el futur de la historieta era espectacular i brillant, el final de la dècada dels huitanta suposa també la desaparició del clima de felicitat que s'havia format al voltant del tebeo. Les revistes comencen a tancar com si es tractara d'una caiguda constant de peces de dòmino, i els autors, abans estrelles de la cultura, es troben ara sense possibilitat de veure publicades les seues obres.

Una conjuntura que en els primers anys de la dècada dels noranta trobarà una lleugera millora amb l'aparició de La General Ediciones, una iniciativa editorial impulsada pels

El Maquinista

Número 5

INFORMACION E HISTORIETAS 325 PTS.

SENTO • GIMENO •
FONTERIZ • MICHARMUT •
OLIVARES

ENTREVISTAS:
GILBERT SHELTON
JOSE MUÑOZ

HERMANN
LOBO
MUTANTES USA

DOSSIER
MIQUE

incansables Manel Gimeno i Juan Puchades, que intenta recuperar una mínima infraestructura industrial per al tebeo valencià, inexistent després del tancament d'Editorial Valenciana en els primers huitanta, excepció feta d'efimeres però interessants experiències com l'editorial Arrebató. Malauradament, després de diverses publicacions il·lusionadores, la realitat comença a imposar-se i l'editorial restringeix la seua activitat a l'edició de revistes teòriques com El Maquinista, amb la qual s'obri una etapa on la creativitat valenciana, espectacular en temps anteriors, pareix aixoplugar-se en l'estudi teòric de la historieta.

El final de La General Ediciones suposa la pràctica desaparició del teixit industrial valencià del tebeo, en el qual només resisteix, amb esperit numantí, la revista infantil en valencià Camacuc, únic referent d'historieta en la llengua pròpia i feta per autors valencians. Aquesta experiència, però, no impedeix que s'òbriga una nova etapa on, obligatòriament, els autors han de tornar al fanzín i a l'autoedició si volen veure editades les seues obres.

Durant la dècada dels noranta veuen la llum experiències com Kovalsky Fly, Malasombra o Como Vacas Mirando el Tren, per citar-ne alguns exemples que mostren la variada oferta d'historieta que es produeix des de l'esmentat fanzín, única via per a l'aparició de nous autors que demostren una plasticitat i una capacitat d'adaptació impressionants. Aquesta forma d'edició aconseguirà una lleugera professionalització mitjançant iniciatives col·lectives com són els segells 7 Monos o Epi-

centro, els quals aconsegueixen aglutinar al seu voltant un bon nombre d'autors.

A pesar d'aquest panorama desolador, encara queda il·lusió suficient per a donar el pas a la professionalitat i provar sort en l'aventura editorial. A la fi dels anys noranta, i amb filosofies editorials ben diferenciades, apareixen dues noves editorials: Edicions de Ponent i Aleta Edicions. La primera, amb una clara vocació de defensa de l'experimentació formal; la segona, amb una aposta decidida per la recuperació del tebeo popular d'entreteniment. Dues iniciatives aïllades de gran valor que no han pogut evitar que els autors valencians hagen hagut de trobar el reconeixement a la seua obra a països com França o els EUA, on autors com ara Ana Miralles, Paco Roca, Ruizgé o Salvador Larroca estan obtenint importants èxits.

Álvaro Pons

LA PRIMERA VEZ TAMBIÉN
ME PERDÍ

ASÍ QUE NO ES TAN
COMPLICADO COMO
PARECE

UN PIE

DETRAS DE OTRO,

Y NO CONFUNDIR

LAS SOMBRAS

CON LOS MUROS.

GLOSARI

Àlbum. Publicació en gran format que conté una història completa o part d'una història completa. Sol tenir entre quaranta-huit i seixanta-quatre pàgines amb color, amb enquadernació en cartoné. És el format més comú a França.

Auca (o al-leluia). Rodolí de versos octosíl·labs, generalment de caràcter popular o vulgar, que està acompanyat d'il·lustracions al·legòriques, per la qual cosa es considera un dels antecedents de la historieta.

Bafarada. Globus o núvol, de fons generalment blanc, que es col·loca a les vinyetes per inserir-hi diàlegs o pensaments dels personatges.

Comic-book. Denominació americana del quadernet d'historieta, generalment de 24 pàgines amb color i format 17x26 cm. És el format més comú del gènere de superherois.

Tira diària o comic-strip. Format original dels tebeos en els periòdics americans, que consisteix en tres o quatre vinyetes en blanc i negre (en la versió diària), disposades horitzontalment. Poden ser independents o englobades dins d'un serial que es perllonga durant un nombre indefinit de tires.

Quadernet. Publicació en format apaïsat que es va utilitzar massivament durant els anys 40, 50 i 60. Generalment eren de 16 pàgines, en blanc i negre i amb portada amb color, de temàtica aventurera i fantàstica.

Fanzine. Publicació realitzada per aficionats (de l'anglès *fan magazine*). Pot ser d'historieta o purament teòrica.

Historieta. Denominació del còmic a Espanya. Segons el DRAE, la historieta és "la sèrie de dibuixos que constitueix un relat còmic, dramàtic, fantàstic, policíac, d'aventures, etc., amb text o sense. Pot ser una simple tira en la premsa, una pàgina completa o un llibre".

Integral. Recopilació en un únic volum d'una obra publicada prèviament en diversos àlbums o volums.

Manga. Denominació amb què es coneix la historieta al Japó.

Novel·la gràfica. Denominació d'un forma de presentació del tebeo, generalment en format llibre i amb continguts adreçats a un públic adult. És semblant, en certa manera, a l'àlbum tradicional.

Onomatopeia. Vocable que imita o recrea el so de la cosa o l'acció anomenada.

Prozine. Publicació que, igual que un *fanzine*, està realitzada per aficionats, però el format i les característiques de publicació de la qual són idèntics als professionals.

Serial. Historieta de gran llargària que es difon en diverses entregues. És la forma habitual dels quadernets d'aventures.

Superherois. Gènere que s'ha desenvolupat fonamentalment en els tebeos americans, protagonitzat per éssers d'increïbles poders i capacitats.

Tebeo. Revista d'historietes. Deriva del nom de la revista *TBO*, una de les primeres que va haver-hi al nostre país.

Vinyeta. Cada un dels requadres d'una sèrie en què, amb dibuixos i text, es compon una historieta. Pot estar limitada per un marc o no.

Més informació:

GUIRAL, Antoni. *Terminología (en broma pero muy en serio) de los cómics*. Ediciones Funnies, 1999.

*Biblioteca
Valenciana*

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE CULTURA I ESPORT

Col·labora:

CAM
Caja Mediterráneo
OBRES SOCIALS